

VESTIGIA

Archeologie & Cultuurhistorie

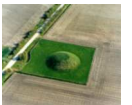
**Aanvullende Cultuurhistorische Inventarisatie en Waardering
van twee deelgebieden in de gemeente Wijk bij Duurstede**

Walplantsoen en Haven

V1631

Aanvullende Cultuurhistorische Inventarisatie en Waardering van twee deelgebieden in de gemeente Wijk bij Duurstede

Walplantsoen en Haven

Rapportnummer: V1631

Projectnummer: V18-3735

ISSN: 1573 - 9406

Status en versie: Definitief 2.0

In opdracht van: Gemeente Wijk bij Duurstede

Rapportage: Alette van den Hazelkamp, Wilfried Hessing & Ralf Schrijvers

Plaats en datum: Amersfoort, 17 april 2018

Versie	Status	Datum	Toelichting	Autorisatie
1.0	Concept	18 februari 2018	Eerste concept ter goedkeuring opdrachtgever	W.A.M. Hessing
2.0	Concept 2	15 maart 2018	conceptversie na goedkeuring opdrachtgever	W.A.M. Hessing
3.0	Definitief	17 april 2018	Definitieve met enkele aanvullingen	W.A.M. Hessing

Niets uit dit werk mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, daaronder mede begrepen gehele of gedeeltelijke bewerking van het werk, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Vestigia BV.

Projectgegevens	
Initiatief	Bestemmingsplan Binnenstad 2018
Toponiem / locatie	Walplantsoen en Haven
Plaats	Wijk bij Duurstede
Gemeente	Wijk bij Duurstede
Provincie	Utrecht
Opdrachtgever	Gemeente Wijk bij Duurstede Karel de Grotestraat 30 Postbus 83 3960 BB Wijk bij Duurstede www.wijkbijduurstede.nl
Contactpersoon opdrachtgever	Mw. W. Norg 0343 - 595 551 f 0343 - 595 599 e w.norg@wijkbijduurstede.nl
Oppervlakte plangebied	1333 m ² (toekomstig perceel 7a)
Huidig grondgebruik	Bebouwde kom, groenzone, industrieel en water
Soort onderzoek	Cultuurhistorische inventarisatie op basis van Bureauonderzoek en Veldinspectie
Uitvoerder en documentatie	Vestigia Archeologie & Cultuurhistorie
Projectleider	W.A.M. Hessing
Projectmedewerkers	Alette van den Hazelkamp Ralf Schrijvers
Uitvoering Veldinspectie	Februari 2018
Bevoegd gezag	Gemeente Wijk bij Duurstede Karel de Grotestraat 30 Postbus 83 3960 BB Wijk bij Duurstede
Contactpersoon/deskundige namens BG	Mw. W. Norg, beleidsadviseur Monumenten & Archeologie
Gecontroleerd door	Vestigia (W.A.M. Hessing) d.d. 17 april 2018
Geaccordeerd door	Gemeente Wijk bij Duurstede d.d.

Inhoudsopgave

Samenvatting en advies	5
1 Inleiding.....	6
1.2 Beeldmateriaal bij dit rapport.....	6
2 Stedenbouwkundige analyse van de twee deelgebieden	7
2.2 Deelgebied ‘Stadshaven’: Havenweg en haven	9
2.3 Groen.....	10
2.4 Water.....	13
2.5 Verhoging/ophoging	14
2.6 Waardevolle zichtlijnen.....	16
3 Waardering van aanwezige objecten.....	18
Literatuur en geraadpleegde digitale bronnen	19
Bijlage 1: Toelichting op de cultuurhistorische waardering/tabel (overgenomen uit Gaasbeek (2010)).....	20
Bijlage 2: Kaartbijlagen 1-3.....	24

Afbeelding 1 Luchtfoto Wijk bij Duurstede. Het studiegebied bevindt zich aan de zuid en oostzijde van de historische kern.

Samenvatting en advies

In opdracht van de gemeente Wijk bij Duurstede heeft Vestigia Archeologie & Cultuurhistorie een aanvullende cultuurhistorische inventarisatie uitgevoerd van twee gebieden aan de rand van de historische kern van Wijk. Deze inventarisatie vormt een aanvulling op het in 2010 verschenen rapport 'Cultuurhistorische waardenanalyse en -bepaling Historische kern Wijk bij Duurstede' door F.L. Gaasbeek (Archimedia). Hierin ontbreken de twee kleine gebieden die wel onderdeel zijn van het in 2018 te vernieuwen bestemmingsplan 'Binnenstad' en 'Stadshaven'.

Dit rapport omvat de cultuurhistorische inventarisatie en waardering van beide deelgebieden conform de methode die in het rapport uit 2010 is gebruikt.

In de 'Algemene aanbevelingen' bij de cultuurhistorische waardenanalyse doet Gaasbeek (2010) verschillende generieke aanbevelingen gericht op behoud en op ontwikkeling. Deze aanbevelingen gelden ook voor de elementen en structuren in de onderhavige deelgebieden. In aanvulling daarop wordt specifiek ten aanzien van de beide geïnventariseerde deelgebieden in dit rapport gewezen op:

1. De ligging van beide deelgebieden binnen het beschermd stadsgezicht Wijk bij Duurstede vanwege de huidige belevingswaarde en de samenhang tussen de ruimtelijke structuur en de historie van de stad; aanbevolen wordt om de RCE en de monumenten-/welstands-/ruimtelijke kwaliteitscommissie te betrekken bij het opstellen van het bestemmingsplan;
2. De nauwe relatie van de zone Walplantsoen en de daarbinnen liggende objecten met het toekomstige Unesco Werelderfgoed van de Nieuwe Hollandse Waterlinie;
3. De aanwezigheid van naar verwachting belangrijke archeologische waarden onder het Walplantsoen in de vorm van resten van de middeleeuwse stadsgracht en stadswal en daarin gelegen archeologische objecten;
4. De vermoede aanwezigheid van archeologische resten van de middeleeuwse dam in de Kromme Rijn nabij het vroegere provinciale inlaatpunt in het zuidwesten van het deelgebied haven;
5. Het beeldbepalend belang van de historische ophogingen in de vorm van dijken, dammen, kribben en restanten van de stadswal in en rond de beide deelgebieden;
6. Het belang van de aanwezige vrijwel ononderbroken zichtlijnen vanuit en over de beide deelgebieden op de historische stad en het rivierenlandschap.

1 Inleiding

Dit rapport vormt een aanvulling op het reeds in 2010 verschenen rapport 'Cultuurhistorische waardenanalyse en -bepaling Historische kern Wijk bij Duurstede' door F.L. Gaasbeek (Archimedia). Hierin ontbreken twee kleine gebieden die onderdeel zijn van het te vernieuwen bestemmingsplan 'Binnenstad' en 'Stadshaven'. Deze twee deelgebieden Binnenstad- Walplantsoen en Haven liggen net buiten de oude stad: ten noordoosten, oosten en zuidoosten ervan.

Dit rapport omvat de cultuurhistorische inventarisatie en waardering van beide deelgebieden conform de methode die in het rapport uit 2010 is gebruikt, met de indeling in zes waarden, vier cultuurhistorische orden en de opname van belangrijke groen- en waterstructuren (zie bijlage 1). Historische percelering/verkevelingsstructuren en structuurvormende muren zijn niet in deze aanvullende gebieden aangetroffen. Er is voor dit rapport daarnaast één structuur toegevoegd: verhogingen/ophogingen (dammen en dijken).

1.1 Opzet van het rapport

Ook de opzet van dit rapport sluit zoveel mogelijk aan bij het rapport uit 2010, maar bevat geen achtergrondhoofdstukken. Hiervoor wordt verwezen naar het hoofdstuk 'De pre-urbane of voorstedelijke periode' en 'Stedenbouwkundige ontwikkeling' van Gaasbeek (2010). De waarderingscriteria en toelichting op de uitgevoerde waarderingscriteria is overgenomen en opgenomen in bijlage 1.

In de 'Algemene aanbevelingen' bij de cultuurhistorische waardenkaart doet Gaasbeek (2010) verschillende aanbevelingen gericht op behoud en op ontwikkeling. Deze aanbevelingen gelden ook voor de elementen en structuren in de onderhavige deelgebieden.

In de beide deelgebieden zijn ook archeologische waarden aanwezig. Het gaat daarbij zowel om bekende waarden als om verwachtingsgebieden. Hiervoor wordt verwezen naar de gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingenkaart en voor de bijbehorende maatregelen naar de archeologische beleidskaart en bijbehorende toelichting.¹

1.2 Beeldmateriaal bij dit rapport

Achterin dit rapport zijn drie toelichtende kaarten opgenomen:

Kaart 1: Overzichtkaart met de ligging van de beide deelgebieden

Kaart 2: Inventarisatie en waardering van Deelgebied 1

Kaart 3: Inventarisatie en waardering Deelgebied 2

¹ Klerks e.a. 2012.

2 Stedenbouwkundige analyse van de twee deelgebieden

Beide deelgebieden liggen volledig binnen het in 1982 aangewezen beschermd stadsgezicht Wijk bij Duurstede. Dit beschermd gezicht omvat de oude kern met het kasteelterrein en de directe omgeving. Het gezicht is aangewezen vanwege de belevingswaarde van de stad en de samenhang tussen de ruimtelijke structuur en de historie. Het stadsbeeld in combinatie met het kasteelterrein en het omringende landschap worden als bijzonder waardevol gekenmerkt. Hierin zijn de rivier, de uiterwaarden, de dijk, het veerhuis (buiten de deelgebieden), en de direct aan de stad grenzende boomgaarden en weilanden belangrijke elementen.² Deze waardevolle elementen komen in onderstaande paragrafen aan bod.

2.1 Deelgebied 'Binnenstad': tussen Walplantsoen, Singel en Rijndijk

Het eerste deelgebied, 'Binnenstad', ligt net buiten het tracé van de oude stadsmuur. Het loopt vanaf het Walplantsoen door tot de rondweg (Singel) in het noorden, het inundatiekanaal in het oosten en de Rijndijk in het zuidoosten. Ongeveer de helft van het gebied wordt in beslag genomen door parkeerplaatsen, de andere helft betreft groenaanleg (voornamelijk gras en enkele bomen).

Het gedeelte rond het Walplantsoen is in de loop der eeuwen sterk veranderd en het huidige beeld en indeling, met voor een groot deel parkeergelegenheid, stamt uit de laatste decennia van de 20^e eeuw. De historische groenstructuur (stadsberm) en waterstructuur (stadsgracht) om de oude stad is hierdoor doorbroken.

Buiten de stadsmuur, die net ten westen van het Walplantsoen lag en in de 19^e eeuw grotendeels gesloopt werd, lag een berm en de stadsgracht. De stadsmuur zelf had twee poorten: de Rijnpoort (bij de Rijnstraat) en de nog deels bestaande Leuterpoort. Tussen deze poorten lagen 4 muurtorens. Recentelijk zijn in de hele stad verdwenen muurtorens herkenbaar gemaakt door middel van kunstwerken, waarvan er een tweetal in het plangebied staat.

Na de sloop van de vestingwerken werd door Zocher rond 1850 bovenop de restanten een wandelpark aangelegd en ontstond de naam (Wal)plantsoen. De stadsgracht lag er nog en fungeerde als binnenhaven voor goederen en personen richting Utrecht. Ook dit beeld is onherkenbaar, nadat tussen 1921 en 1935 de gracht en haven werden gedempt en het plantsoen werd opgeruimd. Resten van de opgevulde stadsgracht en de voet van de stadswal zijn ongetwijfeld nog in de ondergrond aanwezig. Deze zijn van hoge archeologische waarde en als zodanig opgenomen op de archeologische beleidskaart van de gemeente.³

Het groene gedeelte van het deelgebied is vanaf 1866 betrokken bij de infrastructuur van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, de opvolger van de Oude Hollandse Waterlinie. Om Utrecht voor aanvallen vanuit het zuidoosten te kunnen beschermen, werd bij Wijk bij Duurstede tussen 1866 en 1871 een inundatiekanaal gegraven. De in de 12e eeuw gerealiseerde afdamming van de Kromme Rijn – die overigens waarschijnlijk niet op deze plek gezocht moet worden – werd hierdoor ongedaan gemaakt. In het inundatiekanaal werden twee sluizen gebouwd: een inundatiesluis en een schotbalkenkering. Men kon water uit de Nederrijn het kanaal in laten stromen, en naar het noorden voeren om hier de lage gronden onder water te zetten en de grachten van de forten in de niet-inundeerbare gebieden te voeden. Het inundatiekanaal en het overgrote deel van de twee sluizen liggen buiten het deelgebied. Slechts een hele kleine aanzet van de zuidwestelijke zijde van de noordelijke sluis en de noordwestelijke zijde van de

² Redengevende omschrijving Stadsgezicht wijk bij Duurstede, Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed, 1982

³ Zie Klerk e.a. 2012.

zuidelijke sluis vallen binnen het deelgebied. Ze zijn daarom niet meegenomen in de waardering in hoofdstuk 3.

De schotbalkenloods (nr. 1 op de waardenkaart) en een houten loods (nr. 2) die bij deze sluisen horen, liggen wel binnen het deelgebied. Deze elementen hebben een hoge cultuurhistorische waarde vanwege hun functie in relatie met de nationale verdedigingslinie de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de inhoudelijke en visuele samenhang met het nabijgelegen inundatiekanaal, de inundatiesluisen en de aan de overzijde van het kanaal gelegen sluiswachterswoning.

De grenzen van het toekomstige Werelderfgoed Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn zo getrokken dat het inundatiekanaal en de inundatiesluis daar wel binnen liggen, maar de bijbehorende loodsen in het deelgebied niet.⁴ Deze objecten zijn bij de waardering (zie hoofdstuk 3) vanwege de samenhang wel in de hoogste categorie geplaatst.

Afbeelding 2 Schotbalkenloods bij de schotbalkenkering (nr. 1 op de waardenkaart)
(Kijkrichting foto is naar het oosten)

In het deelgebied staan twee transformatiehuisjes. Met de invoering van elektriciteit in de huishoudens eind 19^e eeuw, werd ook een nieuw type bouwwerken geïntroduceerd: de transformatorhuisjes. De cultuurhistorische waarde van deze huisjes ligt in de representatie van het transport en distributie van elektriciteit en de ontwikkeling van de bouwstijl van de transformatorhuisjes, waaraan soms veel aandacht is besteed. Ook zijn ze een enkele keer bij het aanleggen van een nieuwe wijk ingepast in vorm en architectuur.⁵ Aangezien er hier niet zo veel aandacht is besteed aan architectuur en inpassing bij de bouw van deze huisjes, zijn ze gewaardeerd met een indifferente waarde (voor die uit de jaren '50, nr. 3 op de kaart) en geen cultuurhistorische waarde (nr. 4).

⁴ Factsheet nominatie NHW Werelderfgoed en bijbehorende begrenzingskaart.

⁵ Crols, R.J.A. en T. Hermans, 1996: Electrificatie: transformatorhuisjes en de electriciteitsvoorziening in Gelderland. In: Monumenten, 7 (9), p. 19-21, 23

Afbeelding 3 Zeer eenvoudig transformatorhuisje uit de jaren '50: indifferente cultuurhistorische waarde

2.2 Deelgebied 'Stadshaven': Havenweg en haven

Het tweede deelgebied, 'Stadshaven' ligt ten zuidoosten van de stad en omvat de (in het laatste kwart van de 20^e eeuw aangelegde) Havenweg en haven. Het wordt begrensd door het inundatiekanaal in het oosten en de oude provinciale inlaat in het westen.

Het gebied wordt gedomineerd door de haven, die bestaat uit een brede L-vormige havendam met aanlegsteigers en een havenkom. Aan de westzijde van de haven ligt een parkeerterrein en begint een langgerekt uiterwaardengebied.

De haven van Wijk bij Duurstede bestond lange tijd uit slechts een laad- en loskade. Aan het einde van de 19^e eeuw wordt een scheepstimmerwerf aangelegd. Deze bestaat nu nog (nrs 5 en 6 op de waardenkaart). Ook de havendam wordt pas aan het einde van de 19^e eeuw aangelegd. De huidige vorm van de haven is van rond 1960, toen het Rijk de industrie in Wijk bij Duurstede wilde bevorderen. Inmiddels is de haven ingericht als passantenhaven en wandel-/recreatiegebied. Op de kade staat een kunstwerk dat verwijst naar de handelsbetrekkingen van Dorestad ("Dorestad Wereldstad") en een betonnen Romeinse grenspaal, geplaatst in 1997 door de provincie Utrecht in het kader van het 1950-jarig bestaan van de Romeinse Limes.

Het zuidwestelijk deel van het deelgebied bestaat uit uiterwaarden. Deze worden verder besproken bij de groenstructuren.

Afbeelding 4 Haven: noordelijk deel: de scheepswerf. De rode pijl wijst naar het oudste gedeelte van de gebouwen (nr. 5, hoge cultuurhistorische waarde). Op de voorgrond de Havenweg en de vernieuwde beermuur (Kijkrichting foto naar het noordoosten).

Afbeelding 5 Haven zuidelijk deel: de havenkom met links het uiteinde van de havendam en rechts de parkeerplaats. Op de achtergrond achter de parkeerplaats staat het Vikingbeeld (Kijkrichting foto naar het zuiden).

2.3 Groen

In de deelgebieden zijn twee typen cultuurhistorisch waardevolle groenstructuren te onderscheiden: binnendijks en buitendijks gelegen groen. Het binnendijks gelegen groen (alleen aanwezig in deelgebied 'Binnenstad') is volledig onderdeel van de stadsberm: de strook groen die ligt tussen de Singel en de stadsmuur en van historisch-ruimtelijk hoge waarde is. De stadsberm is grotendeels nog aanwezig om de

gehele stad heen, maar wordt bij de parkeerplaats aan het Walplantsoen onderbroken. Tussen de parkeerplaats en de dijk is de groenstrook nog wel aanwezig (Gaasbeek 2010, p. 45-46).

“De berm is ontstaan door aanaarding van de stadsmuur, maar deze wal is al in de achttiende eeuw ingeklonken of afgekald en deels in de stadsgracht gegleden. Ook is de gracht door gebrek aan onderhoud voor een deel verland. De stadswal werd vanaf het einde van de zeventiende eeuw niet meer onderhouden of op peil gebracht en het stadsbestuur verhuurde de grond aan burgers die er lustprieeltjes oprichtten of de grond benutten voor fruitteelt. Deze strook is samen met de singel nog een duidelijke zichtbare herinnering aan de oude omwalling. Aan de omwalling ontleende stad vroeger zijn identiteit.” (Gaasbeek 2010, p. 45).

Hieraan kan nog worden toegevoegd dat de stadsberm tevens van hoge archeologische waarde is vanwege de aanwezigheid van de dichtgegooiden stadsgracht in de ondergrond. De stadsgracht bevat waarschijnlijk een hoge concentratie middeleeuws en jonger vondstmateriaal en is waarschijnlijk voorzien geweest van beschoeiingen waarin middeleeuws scheepshout kan zijn verwerkt.

Het noordelijk deel van het in het deelgebied gelegen groenstrook is daarnaast vanaf 1866 ook onderdeel geworden van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, doordat het direct aan de kwelkom van het inundatiekanaal grenst. In het gebied staan twee loodsen die voor opslag dienden voor materialen van de sluizen.

Afbeelding 6 Het noordelijk deel van de groenstrook maakt onderdeel uit van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Rechts de kwelkom van het inundatiekanaal en op de voor- en achtergrond de houten loodsen voor opslag van materialen van de inundatiesluizen (resp. nrs 2 en 1 op de kaart). De blauwe pijl wijst naar de schotbalkenkering (Kijkrichting foto is naar het noordwesten).

Het tweede type te onderscheiden groenstructuur is het buitendijks gelegen groen (alleen aanwezig in deelgebied ‘Stadshaven’). Sinds de 12^e eeuw is de loop van de rivieren vastgelegd en hebben zich aan de rivierzijde van de dijk uiterwaarden gevormd. Door middel van een lage kade (zomerdijk) of oeverversterking werden deze buitendijkse gebieden tegen overstromingen of afkalving verdedigd. De uiterwaarden werden gebruikt voor steenfabricage, of waren in gebruik als hooiland, weiland of bos voor bijvoorbeeld hakhout. De aanleg van kribben vanaf het einde van de 19^e eeuw leidde tot het ontstaan van karakteristieke ‘kribvakstranden’.⁶

⁶ Brinke, W. Ten, 2005: De betegelde rivier: Bovenrijn, Waal, Pannerdensch Kanaal, Nederrijn-Lek en IJssel in vorm. Diemen.

Ten zuidwesten van de haven begint een lange strook buitendijkse gronden. De in het deelgebied gelegen uiterwaarden bestonden in 1832 nog niet: dit deel behoorde nog tot de laad- en loskade. Pas vanaf de jaren '30 van de 20^e eeuw wordt dit deel onderdeel van de groenstructuur. In het uiterste zuidwesten van het deelgebied bevond zich tot in de jaren '90 van de 20^e eeuw de provinciale waterinlaat. Mogelijk zijn er nog restanten van deze sluis in de dijk aanwezig. De locatie is nog enigszins te herkennen aan de inlaatgeul buitendijks en een naastgelegen krib.

Ongeveer dezelfde plaats als de 19^e -eeuwse inlaat speelt ook een rol in de discussie rond de lokalisering van de oorspronkelijke dam uit 1122 in de Kromme Rijn. Dat deze middeleeuwse dam waarschijnlijk niet gelegen heeft ter hoogte van de huidige "monding" van de Kromme Rijn via het Inundatiekanaal, en ook niet bij de 20e eeuwse stadshaven aan het Walplantsoen, is historisch-geografisch verklaarbaar.

Historisch logischer is dat deze dam was gelegen in een oude restgeul van de Rijn, waarin in de late middeleeuwen de Singelgracht tussen het kasteel en stadje is uitgegraven, ongeveer een tracé corresponderend met de huidige "Langs de Wal" uitkomend bij de Lekdijk-Oost. Om die reden is deze zone dus ook archeologisch gezien van hoge (verwachtings)waarde.⁷

Afbeelding 7 Gedeeltelijk overstroomde uiterwaarden ten zuidwesten van de haven. Rechts de rivierdijk. Ter hoogte van de rode pijl was de inlaat gelegen, ter hoogte van de blauwe pijl ligt de krib (Kijkrichting foto is naar het zuidoosten).

Ook ten noorden van de haven, langs het inundatiekanaal, bevindt zich een kleine groenstrook buitendijks. In 1832 was dit gebied in gebruik als bos en hooiland. Sinds 1866 staat het vooral in ruimtelijke relatie met het inundatiekanaal en de inundatiesluis van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

⁷ Zie voor de verwachtingswaarde verder de gemeentelijke archeologische beleidskaart (Klerks e.a. 2012).

2.4 Water

In het deelgebied 'Stadshaven' komen twee typen cultuurhistorisch waardevolle waterstructuren voor. Ten eerste vormt de rivier de Lek een cultuurhistorisch waardevolle waterstructuur. De Lek is een zeer oude rivier, die begon als tamelijk onbetekenende zijtak in het Nederrijnsysteem, maar na het begin van de jaartelling meer water begon te voeren en de hoofdstroom werd van de Nederrijn. Na de bedijking in de 12^e eeuw verloor de rivier haar natuurlijk dynamiek. Door middel van de aanleg van kribben, dammen, bestortingen en het afsnijden van bochten, werd de rivier verder genormaliseerd en 'in cultuur gebracht'. Ondanks dat Wijk bij Duurstede van de rivier lijkt te zijn afgekeerd en een meer landelijk karakter heeft, heeft de Lek een belangrijke rol gespeeld in de situering en geschiedenis van de stad. Tol is een belangrijke inkomstenbron geweest, er was een laad- en loswal, en enige scheepswerfactiviteit. Vanaf de stadsmuur heeft men prachtige vergezichten over het rivierenlandschap en vanaf het begin van de 18^e eeuw hebben op de muur theekoepels gestaan om van dit uitzicht te kunnen genieten.

Afbeelding 8 De rivier de Lek vanaf de Lekdijk Oost. Op de voorgrond de uiterwaarden ten zuidwesten van de haven (kijkrichting foto is naar het oosten).

Een tweede cultuurhistorisch waardevolle waterstructuur is het tussen 1866 en 1871 aangelegde inundatiekanaal. Hiervan bevindt zich slechts een zeer klein deel (een deel van de monding) in het deelgebied. Het is een relatief zeldzaam element, omdat er nauwelijks open inundatiekanalen in de oevers van de grote rivieren zijn gegraven. In combinatie met de sluizen, loodsen en sluiswachterswoning is het onderdeel van een nog grotendeels compleet ensemble. De functie binnen de nationale verdedigingslinie de Nieuwe Hollandse Waterlinie is zeer goed herkenbaar.⁸

⁸ Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed, 2016: Besluit tot aanwijzing Nieuwe Hollandse Waterlinie Complex Waterwerken Kromme Rijn.

2.5 Verhoging/ophoging

Ophogingen zijn opvallende structuren in het vlakke Nederlandse landschap. Een eerste cultuurhistorisch waardevolle ophogingsstructuur is de dijk, waarvan een klein deel door de deelgebieden loopt. Dijken zijn zeer oude en zeer kenmerkende structuren voor het rivierengebied en zijn sterk verbonden met het voorland en de rivier. Vanaf ongeveer 1000 na Chr. werden incidenteel kades op de oeverwallen van de Lek aangelegd toen een begin werd gemaakt met de ontginning van de moeilijker te ontwateren gronden. Door steeds moeilijker afwateringsomstandigheden werden de kades verhoogd en aangesloten en rond 1150 was er een aaneengesloten Lekdijk ontstaan. Daarmee verloren de rivieren hun natuurlijke dynamiek. In de loop der eeuwen is de dijk meerdere malen versterkt door middel van ophoging, verbreding en het toepassen van steen en beton. Hiermee geeft de dijk veel informatie over de geschiedenis van het dijkbeheer. Bijzonder in Wijk bij Duurstede is dat de stadsmuur onderdeel is van de waterkering (de beermuur, net buiten de deelgebieden). De relatie met het buitendijks gebied en met name het inundatiekanaal is zeer goed beleefbaar. Over de dijk loopt de doorgaande weg (Rijndijk, Lekdijk Oost).

Afbeelding 9 De Rijndijk vanaf het oosten van de stad. De inundatiesluis en het inundatiekanaal liggen net buiten het plangebied (Kijkrichting foto is naar het noordoosten).

Een tweede type cultuurhistorisch waardevolle ophogingen zijn de dammen. In het deelgebied 'Haven' ligt de aan het einde van de 19^e eeuw aangelegde havendam. Door de aanleg van deze dam werd het inundatiekanaal verlengd. De dam is in de loop der jaren verbreed en gemoderniseerd, maar de structuur is nog goed herkenbaar. De dam is deels bekleed met natuursteen, deels met beton en grotendeels bedekt met gras. Ook de helling bij de scheepswerf is bij de dam opgenomen vanwege de cultuurhistorische waarde van de historische scheepswerfactiviteit.

Afbeelding 10 Havendam: noordelijk deel (Kijkrichting foto is naar het noorden).

Afbeelding 11 Havendam: zuidelijk deel (Kijkrichting foto is naar het zuiden).

Een tweede dam betreft een krib bij de oude waterinlaat in het uiterste zuidoosten van het deelgebied 'Stadshaven'. Deze krib is, tezamen met een groot aantal stroomop- en afwaarts gelegen kribben, aan het einde van de 19^e eeuw aangelegd. In het eerste kwart van de 20^e eeuw is nog een dam aangelegd aan de noordkant van de inlaat, maar die is in de loop van de jaren zestig verdwenen. De kribben zijn representatief voor het continue proces van normaliseren van de rivier en zeer karakteristiek voor het rivierengebied.

Afbeelding 12 De havendam, de inlaatduiker en enkele kribben op een uitsnede van de Bonnebladen van 1896
Bron: Topotijdreis.nl

2.6 Waardevolle zichtlijnen

Zichtlijnen zijn zeer bepalend voor de belevingswaarde van een gebied. In het noordelijke deelgebied 'Binnenstad' is de zichtlijn vanaf de oude stadsmuur kort: hij stoot op bebouwing aan de Singel of op de Rijndijk. Bij de haven zijn de zichtlijnen langer en is een ervaring van ruimte aanwezig. Een eerste waardevolle zichtlijn is natuurlijk die vanaf de stadsmuur naar de haven en het achterliggende rivierengebied. Vanaf het begin van de 18^e eeuw werden theekoepels op de muur gebouwd om van die vergezichten te kunnen genieten.

Andersom zijn ook vanaf de haven of het water de stadscontouren zeer goed zichtbaar en is er nauwelijks verstoring aanwezig waardoor de belevingswaarde van de oude stad hoog is. Dit geldt ook voor het zicht vanaf de Rijndijk op de stad, met name de molen 'Rijn en Lek' en de kerktorens zijn van ver zichtbaar.

Afbeelding 13 Zicht op de stad vanaf de haven (Kijkrichting foto is naar het noordwesten)

Afbeelding 14 Zicht vanaf de beermuur op de haven (Kijkrichting foto is naar het oost-zuidoosten)

3 Waardering van aanwezige objecten

Alle aanwezige gebouwde objecten in beide plangebieden zijn gewaardeerd (zie tabel 1). De waarderingssystematiek is overgenomen uit Gaasbeek (2010) en opgenomen in bijlage 1. Voor de ligging van de objecten wordt verwezen naar de kaartbijlagen en de legenda. Voor de waardering, begrenzing en actuele status van Nieuwe Hollandse Waterlinie wordt verwezen naar de website van de Nieuwe Hollandse Waterlinie op www.waterlinie.nl.

Cultuurhistorische objecten-lijst

Adres	Object	Geschiedkundig/ historisch	Uniciteit	Beleving	Wetenschappelijk	Architectonisch/ esthetisch	Stedenbouwkundig/c ontext	Kleurcode waardenkaart	Nummer op waardenkaart
Singel	50 schotbalkenloods NHW		5	4	5	4	4	5 	1
Havenweg	2 scheepswerf		4	4	4	2	4	5 	5
	2 scheepswerf		4	2	3	1	3	4 	6
	1 loods		1	1	1	1	1	1 	7
Walplantsoen									
10 t	transformatorhuis		3	1	1	2	2	2 	3
ongenummerd	transformatorhuis		3	1	1	1	1	1 	4
Geen straatnaam, bij Walplantsoen									
ongenummerd	houten loods NHW		5	4	4	4	4	5 	2

Tabel 1: Cultuurhistorische objecten-lijst

Literatuur en geraadpleegde digitale bronnen

Beaufort, W.H., 1988: Cultuurhistorische en landschappelijke waarde van de Beermuur te Wijk bij Duurstede. Heidemij Hoofddorp.

Brinke, W. Ten, 2005: De beteugelde rivier: Bovenrijn, Waal, Pannerdensch Kanaal, Nederrijn-Lek en IJssel in vorm. Diemen.

Crols, R.J.A. en T. Hermans, 1996: Electrificatie: transformatorhuisjes en de electriciteitsvoorziening in Gelderland. In: Monumenten, 7 (9), p. 19-21, 23.

Eerden-Vonk, M.A. van der, J. Hauer en G.W.J. van Omme (red), 2000: Wijk bij Duurstede 700 jaar stad. Ruimtelijke structuur en bouwgeschiedenis. Hilversum.

Factsheet Nominatie Werelderfgoed Nieuwe Hollandse Waterlinie 2017.

Gaasbeek, F.L., 2010: Cultuurhistorische waardenanalyse en -bepaling Historische kern Wijk bij Duurstede. ArchimediA

Gaasbeek, F.L., M. Kooiman en B. Olde Meierink, 1991: Wijk bij Duurstede; geschiedenis en architectuur. Monumenten-Inventarisatieproject Provincie Utrecht. Zeist.

Klerks, K. M. Simons en W.A.M. Hessing, 2012: Beleidsnota Archeologie en Archeologische beleidskaart voor het grondgebied van de gemeente Wijk bij Duurstede

Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed, 1982: Redengevende omschrijving Stadsgezicht wijk bij Duurstede

Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed, 2016: Besluit tot aanwijzing Nieuwe Hollandse Waterlinie Complex Waterwerken Kromme Rijn.

Websites:

- CHS Provincie Utrecht: webkaart.provincie-utrecht.nl
- topotijdreis.nl
- wijktoenwijknu.nl
- hollandsewaterlinie.nl/

Bijlage 1: Toelichting op de cultuurhistorische waardering/tabel (overgenomen uit Gaasbeek (2010))

Cultuurhistorische waardering

De algehele cultuurhistorische waardering van de objecten in de binnenstad Wijk bij Duurstede is gebaseerd op zes verschillende waarden. Deze zes waarden zijn:

Geschiedkundige waarde
Uniciteit van het object
Belevingswaarde
Wetenschappelijke waarde
Architectonische/esthetische waarde
Stedenbouwkundige/contextuele waarde

Het bepalen van de cultuurhistorische waarde door het opsplitsen in zes specifieke waarden heeft enkele voordelen. Naast de geschreven motivatie van de cultuurhistorische waarde geeft de waardering op zes verschillende punten een snel overzicht. Het is makkelijker een object te plaatsen en te relateren aan andere objecten en daar eventueel beleid op aan te passen. De differentiatie laat de variatie zien die bij de onderverdeling in de algemene orden niet altijd zichtbaar is. Omdat de algemene orden niet altijd en kant-en-klare oplossingen bieden, kan de differentiatie in waarden een hulpmiddel zijn bij het vinden van een oplossing. De onderverdeling maakt het ook mogelijk op basis van deze waarden thematische kaarten te maken.

Per waarde krijgt elk object een waardering variërend van 1 t/m 5. Door de scores van de verschillende waarden op te tellen komt een 'eindcijfer' uit de bus, variërend van minimaal 6 tot maximaal 30. Dat eindcijfer is bepalend voor de algehele waardering. Afhankelijk van in welke bandbreedte dit eindcijfer valt, is het object te plaatsen in een orde. De vier orden zijn genummerd van 1 t/m 4. De orde waarin een object valt bepaalt de algemene cultuurhistorische waarde en is de basis waarop aanbevelingen kunnen worden gedaan en waarop een beleid kan worden gevoerd.

De zes waarden:

Historische waarde

De historische of geschiedkundige waarde hangt af van de rol die het object in de geschiedenis heeft gespeeld. Een object is historisch waardevol als het een getuige vormt van de wordingsgeschiedenis van de stad, of als het een belangrijke functie in de sociale geschiedenis had, of als het de verblijfplaats was van een historisch belangrijke persoon.

Op de schaal van 1 t/m 5 vertegenwoordigt het cijfer:

- 1 geen historische waarde
- 2 beperkte historische waarde
- 3 historisch interessant
- 4 hoge historische waarde
- 5 zeer hoge historische waarde

Uniciteit

Iets is uniek omdat het enig of enig in zijn soort is. Een cultuurhistorisch object kan op landelijke niveau, regionaal niveau of in Wijk bij Duurstede uniek zijn. Als iets op landelijk niveau een hoge uniciteit heeft, dan scoort het uiteraard een vijf op de schaal, maar een vorm van uniciteit binnen het Wijkse scoort

eveneens een vijf. Een zeldzaam voorbeeld van een bouwstijl of bepaalde details binnen Wijk betekent eveneens een vorm van uniciteit.

Op een schaal van 1 t/m 5 vertegenwoordigt het cijfer:

- 1 geen unieke waarde
- 2 elementen van uniciteit
- 3 bijzonder
- 4 zeldzaam
- 5 uniek

Beleving

De belevingswaarde is primair een kwaliteitscriterium bij de beoordeling van een ruimte, bebouwd of open. Het heeft betrekking op de mate waarin een beschouwer een ruimte/object als kwalitatief goed ervaart.

Op een schaal van 1 t/m 5 vertegenwoordigt het cijfer:

- 1 negatieve belevingswaarde
- 2 indifferente belevingswaarde
- 3 gewone belevingswaarde
- 4 hoge belevingswaarde
- 5 zeer hoge belevingswaarde

Wetenschappelijke waarde

De wetenschappelijke waarde van een object ligt besloten in wat het object kan bieden aan extra kennis over de bouwhistorie in het algemeen en over de Wijkse geschiedenis. Het gaat om nadere bestudering van het object zelf. Niet via archieven, maar van het object ter plekke.

Op een schaal van 1 t/m 5 vertegenwoordigt het cijfer:

- 1 geen wetenschappelijke waarde
- 2 wetenschappelijke waarde van weinig belang
- 3 wetenschappelijke waarde
- 4 hoge wetenschappelijke waarde
- 5 zeer hoge wetenschappelijke waarde

Architectonische waarde

De architectonische waarde bevat twee componenten. In hoeverre vertegenwoordigt een object in architectonische zin een bepaalde stijl en karakteristiek of is het juist vernieuwend wat betreft de bouwtechniek. Maar ook wordt de waarde bepaald door de beeldkwaliteit van het gebouw. In de architectonische waarde is dus tevens een esthetische waarde.

Op een schaal van 1 t/m5 vertegenwoordigt het cijfer:

- 1 geen esthetische of architectonische waarde
- 2 enige esthetische of architectonische waarde
- 3 esthetische of architectonische waarde
- 4 hoge esthetische of architectonische waarde
- 5 zeer hoge esthetische of architectonische waarde

Stedenbouwkundige of contextuele waarde

Deze waarde heeft te maken met de situering van het object in de omgeving. Het gaat om de relatie tussen pnd en omgeving, kortom de context. De waarde wordt bepaald door de mate waarin een object

een stedenbouwkundige structuur ondersteunt, door aansluiting qua typologie, hoogte, morfologie, schaal, ligging en architectuur, en in hoeverre het deel uitmaakt van een groter karakteristiek geheel.

Op een schaal van 1 t/m 5 vertegenwoordigt het cijfer:

- 1 geen stedenbouwkundige of contextuele waarde
- 2 enige stedenbouwkundige of contextuele waarde
- 3 stedenbouwkundige of contextuele waarde
- 4 hoge stedenbouwkundige of contextuele waarde
- 5 zeer hoge stedenbouwkundige of contextuele waarde

De algemene cultuurhistorische orden

Bandbreedte

De optelsom van de genoemde zes waarden levert een eindcijfer op. De hoogte van het cijfer bepaalt in welke orde het object thuishoort. Orde 4 herbergt de objecten met de allerlaagste score, namelijk 6. De bandbreedte voor orde 3 loopt van 7 t/m 14. Objecten met een totaalcijfer van 15 t/m 22 vallen binnen orde 2. Een score van 23 t/m 30 betekent opname in de hoogste orde.

Orde 1 (hoge waarde)

Objecten met een hoge cultuurhistorische waarde. Dit zijn objecten die karakteristiek dan wel zeldzaam en van wezenlijk en onlosmakelijk belang zijn voor het gebied en zijn historische ontwikkeling. Op grond van hun bijzonder historisch belang en/of belevingswaarde voor Wijk bij Duurstede in het algemeen en hun historische bouwconstructies, architectonische verschijningsvorm en stedenbouwkundige kwaliteiten, is er sprake van een hoge cultuurhistorische waarde. Deze waarde is dusdanig hoog, dat behoud (en bescherming) van deze objecten wenselijk is of reeds een feit is. Veel panden in deze orde zijn reeds rijksmonument of gemeentelijk monument. Sommige panden zijn nog niet geclassificeerd als monument, maar zijn in potentie monumenten. Aanpassing en verandering is mogelijk, mits de cultuurhistorische kwaliteiten gewaarborgd blijven. Op de cultuurhistorische waardenkaart zijn de objecten aangegeven met de kleur donkerroze (op de kaart van Gaasbeek, donkerrood op de kaart bij dit rapport).

Orde 2 (middelhoge waarde)

Objecten met een positieve cultuurhistorische waarde. Objecten die karakteristiek en van enig belang zijn voor het gebied en zijn historische ontwikkeling. Hun waarde is als gevolg van mindere architectonische kwaliteiten, storende wijzigingen of gedeeltelijke sloop niet zo hoog als bij de objecten van hoge cultuurhistorische kwaliteit. Ook de niet in deze orde geclassificeerde panden zijn potentiële monumenten. Behoud is wenselijk. In sommige gevallen is nader (bouw)historisch onderzoek gewenst om tot een definitieve waardering te komen. Bij eventuele vervanging dient zorgvuldig aansluiting gezocht te worden bij de karakteristieken van de directe omgeving. Op de cultuurhistorische waardenkaart zijn de objecten aangegeven met de kleur lichtroze.

Orde 3 (indifferente waarde)

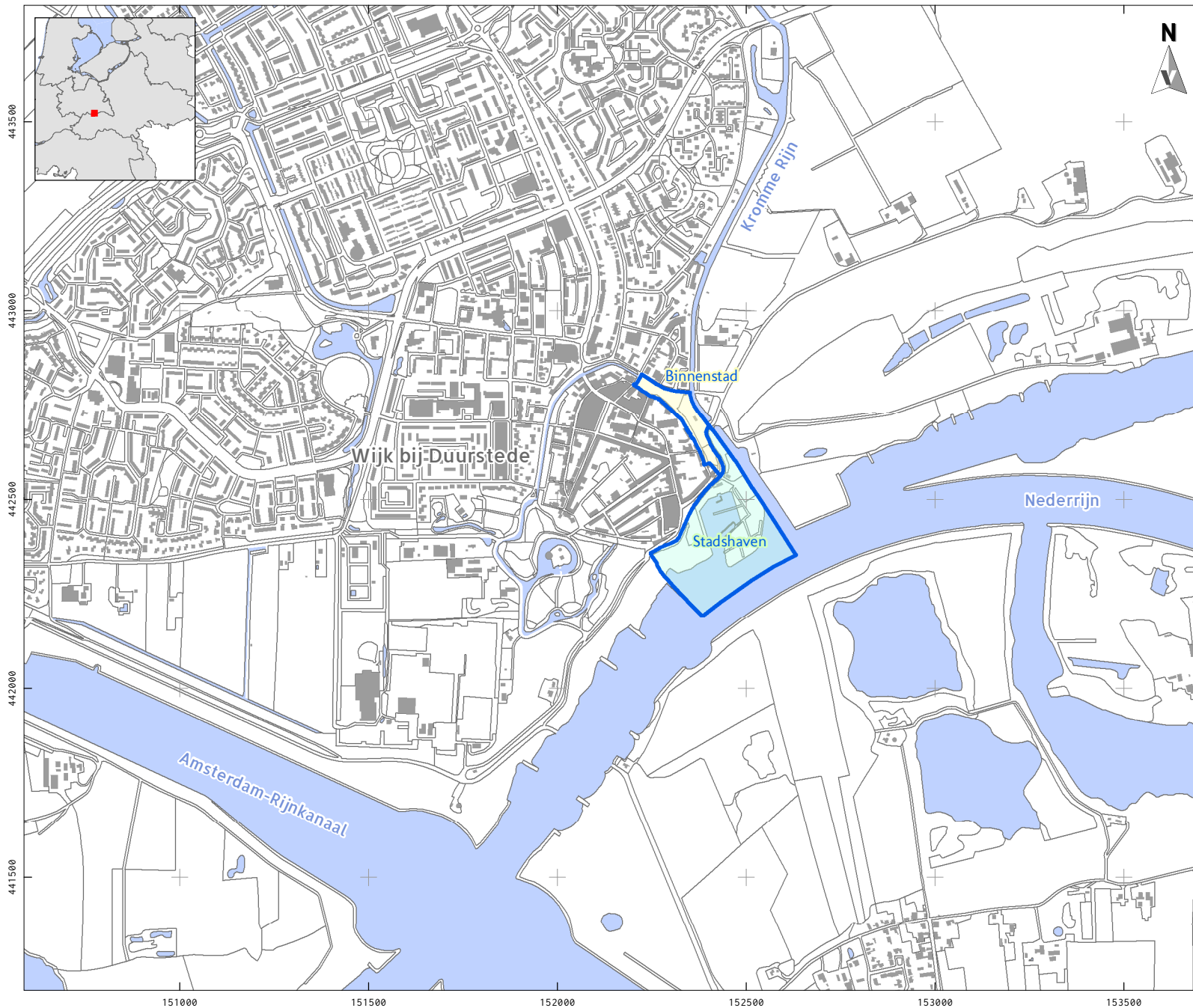
De objecten in orde 3 hebben een indifferente waarde. Het zijn objecten van lage cultuurhistorische kwaliteit, vanwege geringe ouderdom, matige architectuurhistorische waarde en/of te sterke aantasting van het oorspronkelijke karakter. Behoud omwille van cultuurhistorische kwaliteit is niet aan de orde, maar bij herontwikkeling dient men wel rekening te houden met een kwaliteit die eerder aansluit bij orde 2 dan orde 4. Op de cultuurhistorische waardenkaart zijn de objecten aangegeven met de kleur blauwpaars.

Orde 4 (geen waarde)

De objecten in orde 4 hebben geen cultuurhistorische waarde. Het zijn objecten zonder cultuurhistorische waarde, die door hun grootte, vormgeving, materiaalgebruik en/of situering als nauwelijks bindende elementen in hun omgeving kunnen worden ervaren. Op de cultuurhistorische waardenkaart zijn de objecten aangegeven met de kleur lichtbruin (op de kaart van Gaasbeek, bruingroen op de kaart bij dit rapport).

Bijlage 2: Kaartbijlagen 1-3

KAART 1 - LIGGING ONDERZOEKSGBIED

LEGENDA

- Onderzoeksgebied
- Bebouwing
- Water
- Overige topografie

Project: V18-3735: Aanvullende Inventarisatie en Waardering Cultuurhistorie gemeente Wijk bij Duurstede
Datum: februari 2018
Bron: Top10NL, CC-BY Kadaster nov 2016
NL.IMRO.0352.wdbinnenstad2018-bvo1
NL.IMRO.0352.bpwdbinnenstad-va01
Gemeente Wijk bij Duurstede / BGT, PDOK 2018-02

Tekenaar: RS
Schaal: 1:15.000 / A4

0 200 m

KAART 2 - CULTUURHISTORISCHE WAARDEN; DEELGEBIED 'BINNENSTAD'

LEGENDA

- Onderzoeksgebied
- Bebouwing
- Overige topografie
- Rijksbeschermd monument
- Beschermd stadsgezicht
- Cultuurhistorische objecten**
- Orde 1 - hoge cultuurhistorische waarde
- Orde 2 - positieve cultuurhistorische waarde
- Orde 3 - indifferente waarde
- Orde 4 - geen waarde
- Cultuurhistorische structuren**
- Belangrijke groenstructuur**
- Groenstructuur - binnendijks
- Groenstructuur - buitendijks
- Belangrijke ophogingsstructuur**
- Dijk
- Havendam/scheepshelling
- Belangrijke waterstructuur**
- Inundatiekanaal
- Zichtlijnen

Project: V18-3735: Aanvullende Inventarisatie en Waardering Cultuurhistorie gemeente Wijk bij Duurstede

Datum: april 2018

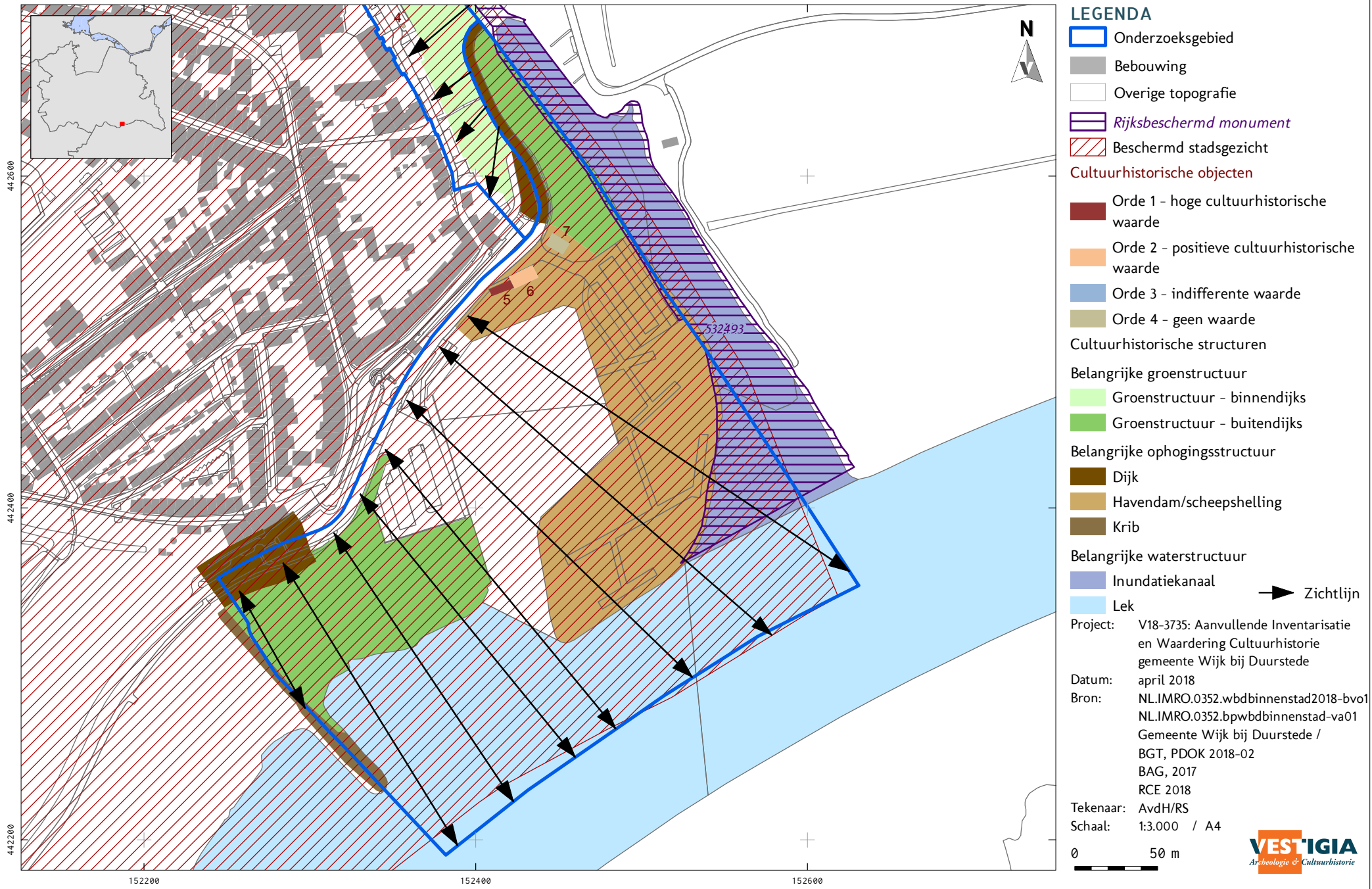
Bron: NL.IMRO.0352.wbdbinnenstad2018-bvo1
 NL.IMRO.0352.bpwbdbinnenstad-va01
 Gemeente Wijk bij Duurstede / BGT, PDOK 2018-02
 BAG, 2017
 RCE, 2018

Tekenaar: AvdH/RS

Schaal: 1:2.000 / A4

0 50 m

KAART 3 - CULTUURHISTORISCHE WAARDEN; DEELGEBIED 'STADSHAVEN'

This text was set using the following freely available font software:

Allerta Copyright (c) 2010, Matt McInerney (<http://pixelspread.com>),
with Reserved Font Name Allerta.

Inconsolata_dz Copyright (c) 2006, Raph Levien (<http://www.levien.com>),
with Reserved Font Name <Inconsolata>.
Copyright (c) 2009, David Zhou (<http://blog.nodnod.net/>)
with Reserved Font Name <Inconsolata_dz>.

Molengo_Vestigia Copyright (c) 2007, Denis Moyogo Jacquerye,
with Reserved Font Name <Molengo>.
Copyright (c) 2011, Vestigia BV Archeologie & Cultuurhistorie (www.vestigia.nl),
with Reserved Font Name <Molengo_Vestigia>; available at www.vestigia.nl/fonts.

This Font Software is licensed under the SIL Open Font License, Version 1.1.
The license is available with a FAQ at: <http://scripts.sil.org/OFL>

Vestigia BV *Archeologie & Cultuurhistorie*
Spoorstraat 5
3811 MN Amersfoort
Nederland

Telefoon 033 277 92 00
E-mail info@vestigia.nl
Website www.vestigia.nl

K.v.K. Gooi- en Eemland 32078894

Erfgoedingenieurs

“Engineering the past, creating the future”

